

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3\(1\)-49](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3(1)-49)

УДК 332

РУДАЧЕНКО Ольга

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

<https://orcid.org/0000-0001-9597-5748>polkin87@ukr.net

КОНДРАТЕНКО Наталія

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

<https://orcid.org/0000-0003-3305-9570>

ФЕРМЕРСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ

У статті розглядається роль фермерських господарств як важливого сектору економіки України в умовах соціально-економічних трансформацій та євроінтеграції. Акцентується увага на значенні фермерства для розвитку сільського господарства, створення робочих місць у територіальних громадах та підвищення рівня життя населення. Досліджено динаміку розвитку фермерського сектору, його внесок у сільськогосподарське виробництво, особливості розподілу земельних ресурсів та регіональні відмінності у розвитку фермерства. Обґрунтовано необхідність підтримки та розвитку фермерських господарств як фактору регіонального розвитку, економічної стабільності та покращення соціального стану сільського населення.

Водночас у статті відзначено, що розвиток фермерських господарств у різних регіонах України неоднаковий, що зумовлено природно-кліматичними умовами та іншими регіональними особливостями. Фермерські господарства виступають потужним фактором, який забезпечує зростання сільськогосподарського виробництва, ефективне використання природно-ресурсного потенціалу та зміцнення соціально-економічної структури територіальних громад. Їх діяльність сприяє підвищенню зайнятості, наповненню місцевих бюджетів та забезпеченню населення необхідними продуктами харчування. У роботі також класифікуються фермерські господарства за спеціалізацією, юридичним статусом та розміром, що дає змогу краще розуміти різноманітність форм. Визначено сутність фермерського підприємництва як окремої форми господарювання, що базується на використанні земельних ділянок для виробництва сільськогосподарської продукції з метою реалізації на ринку та отримання прибутку. Стаття підкреслює стратегічну важливість фермерського підприємництва для підвищення рівня зайнятості, зміцнення місцевих бюджетів і розвитку територіальних громад. Визначено ключові напрями стратегічного розвитку галузі, серед яких покращення кредитування, впровадження інноваційних технологій, розширення навчально-консультаційної підтримки, розвиток співпраці між виробниками та формування сприятливого законодавчого середовища. Акцентується увага на необхідності розробки практичних механізмів реалізації цих пріоритетів з урахуванням галузевих та регіональних особливостей для забезпечення сталого розвитку фермерських господарств та зміцнення економіки України.

Ключові слова: фермерське підприємництво, фермерське господарство, регіональний розвиток, регіон, територіальні громади, стратегічне управління, пріоритет, сільськогосподарське підприємство.

RUDACHENKO OLHA, KONDRATENKO NATALIYA

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

FARM ENTREPRENEURSHIP AS A KEY FACTOR IN REGIONAL DEVELOPMENT: WAYS TO ACHIEVE STRATEGIC PRIORITIES

The article discusses the role of farms as an essential sector of Ukraine's economy in the context of socio-economic transformations and European integration. The author emphasizes the importance of farming for developing agriculture, creating jobs in territorial communities and improving living standards. The dynamics of the farm sector development, its contribution to agricultural production, peculiarities of land resources distribution and regional differences in farming development are investigated. The necessity of support and development of farms as a factor of regional development, economic stability and improvement of the social status of the rural population is substantiated.

At the same time, the article notes that the development of farms in different regions of Ukraine is not the same, which is due to natural and climatic conditions and other regional features. Farms are a powerful factor ensuring the growth of agricultural production, efficient use of natural resource potential and strengthening the socio-economic structure of territorial communities. Their activities contribute to increasing employment, filling local budgets and providing the population with the necessary products. The paper also classifies farms by specialization, legal status, and size, allowing for a better understanding of various forms. The essence of farm entrepreneurship is defined as a separate form of management based on the use of land plots for the production of agricultural products for sale on the market and profit. The article emphasizes the strategic importance of farm entrepreneurship for increasing employment, strengthening local budgets and developing territorial communities. The author identifies key areas of strategic development of the industry, including improvement of lending, introduction of innovative technologies, expansion of training and consulting support, development of cooperation between producers and formation of a favorable legislative environment. The author emphasizes the need to develop practical mechanisms for implementing these priorities, taking into account sectoral and regional specifics, to ensure the sustainable development of farms and strengthen the economy of Ukraine.

Keywords: farm entrepreneurship, farming, regional development, region, territorial communities, strategic management, priority, agricultural enterprise

Стаття надійшла до редакції / Received 15.03.2025

Прийнята до друку / Accepted 12.04.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах соціально-економічних перетворень та євроінтеграції України питання розвитку підприємництва набуває особливої гостроти та практичного значення. Фермерські господарства є тим сектором економіки, що забезпечує виробництво сільськогосподарської продукції, створює нові робочі місця у територіальних громадах (ТГ), покращує рівень життя місцевого населення та зміцнює економіку регіону загалом.

У період економіко-політичних криз, зміни кон'юнктури світового ринку та посилення конкуренції з іноземними виробниками питання забезпечення розвитку сільського господарства набуває стратегічно важливого характеру. Розвиток підприємництва дає можливість покращити структуру галузі, забезпечити диверсифікацію виробництва, покращити використання природно-ресурсного потенціалу та зміцнити економічну незалежність України. Варто також зазначити, що саме фермерство є однією з найбільш гнучких та ефективних форм підприємницької діяльності у сільському господарстві. Фермерські господарства завдяки своїй мобільності, здатності швидко адаптовуватися до ринкових умов та раціонально використовувати місцеві природно-ресурсні можливості покликані забезпечити розвиток ТГ, покращити рівень життя сільського населення та зміцнити економіку регіонів у цілому. Таким чином, дослідження питання використання потенціалу фермерського підприємництва є сьогодні не лише науково актуальним, а й практично необхідним для забезпечення стабільності та покращення рівнів життя населення в різних регіонах України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Аналізу підприємницької діяльності на регіональному рівні присвячена значна кількість наукових праць, як українських, так і зарубіжних вчених, а саме: Гонтарева І. [1], Красота О. [2], Трегубов О. [3], Коненко В. [4], Гарват О. [5] та ін.

Варто також відзначити численні наукові дослідження, що присвячені розвитку фермерського підприємництва як ключового фактору регіонального розвитку. Так, Шпикуляк О. та Алексеева О. [6] провели економіко-інституційний аналіз розвитку фермерських господарств в Україні, акцентуючи на їхній ролі у забезпеченні зайнятості на селі. Автори довели, що сімейні ферми значно переважають інші форми підприємництва за ефективністю ґрунтуючись на персональній мотивації та результативності праці. Горобченко О. А. та ін. [7] дослідили динаміку кількості фермерських господарств, їхню земельну забезпеченість та основні перешкоди розвитку, виділяючи ключові напрями підвищення їх ефективності. Рудевська В. та ін. [7] обґрунтували необхідність інноваційної трансформації агропромислового сектору через інвестиційну привабливість та інноваційні інструменти. Сай В. та ін. [8] зробили порівняння ефективності фермерських господарств і агропідприємств, визначили ключові проблеми (капітал, доступ до кредитів, співвідношення цін) та запропонували конкретні заходи підтримки. Макалюк І. та ін. [8] здійснили фінансово-інвестиційний аналіз аграрних підприємств, зокрема фермерських, в умовах військових дій. Разом із тим, залишаються питання, що досі недостатньо розкриті та потребують ґрунтовнішого дослідження, зокрема щодо напрямів підтримки фермерського підприємництва та його впливу на регіональний розвиток.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні ролі фермерського підприємництва в регіональному розвитку та обґрунтуванні найбільш ефективних шляхів досягнення стратегічних пріоритетів у цьому процесі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Фермерське господарство сьогодні є однією з провідних галузей економіки України та забезпечує вагому частку сільськогосподарського виробництва. Розвиток цього сектору відображає не лише економіко-виробничі процеси в територіальних громадах, а є показником покращення рівнів зайнятості, використання природно-ресурсного потенціалу та зміцнення місцевих бюджетів [11-12]. Динаміка розвитку фермерського сектору засвідчує поступове зростання кількості такого роду господарств. Від приблизно 43,7 тис. у 2017 році він зріс до майже 49 тис. на початок 2024-го, що говорить про зміцнення економіко-організаційних позицій фермерів та покращення умов для провадження населення [13]. Фермерські господарства концентрують у своєму використанні істотну земельну площу – станом на 2022 рік це було приблизно 4,5 мільйона гектарів сільськогосподарських земель [13]. Вони забезпечують виробництво широкого асортименту сільськогосподарської продукції, їх частка у валовому сільськогосподарському виробництві становить 7–8%, що говорить про досить помітну економіко-структурну роль такого сектору на національному рівні. Однак, не всі регіони розвивали фермерство рівномірно. Згідно з офіційними даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, станом на 01.01.2024 року в Україні було зареєстровано 50 126 фермерських господарств, із яких лише 19 665 провадять активну діяльність (без урахування тимчасово окупованих регіонів) [14]. Розміри земельних ділянок, що знаходяться в обробці кожного такого господарства, у середньому коливаються від 50 до 100 гектарів – це помітно перевищує показники багатьох європейських

країн. Незважаючи на порівняно великі земельні наділи, фермерські господарства поки що поступаються великим сільськогосподарським підприємствам та агрохолдингам за своїм місцем у галузі сільського господарства України. Водночас питання створення нових фермерських господарств залишається досі дуже актуальним – від часів здобуття незалежності України цей процес є однією з умов економіко-виробничого відродження села. Лідерами за концентруванням стали Запорізький, Одеський, Миколаївський, Дніпропетровський, Херсонський та Кіровоградський регіони (рис. 1). Це природно співвідноситься з тим, що ці регіони розташовані на найбільш родючих ґрунтах та історично мали розвинуте сільськогосподарське виробництво.

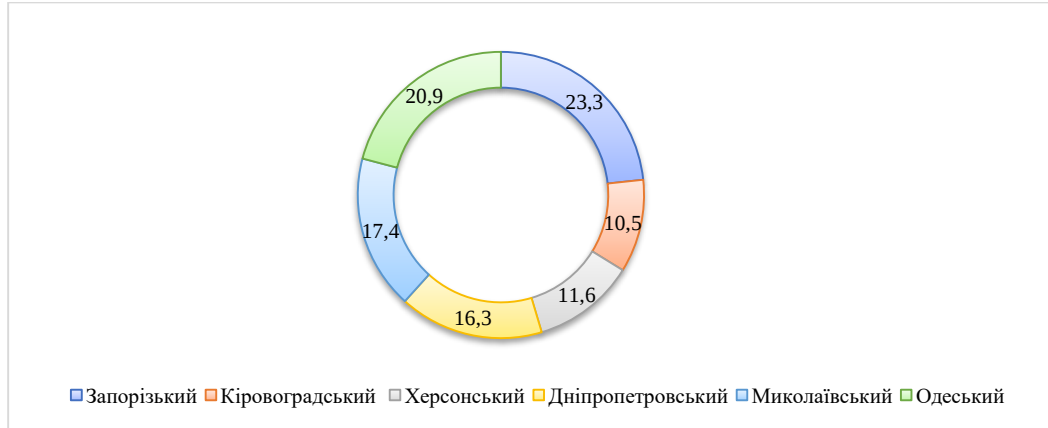

Рис. 1. Частка фермерських господарств за регіонами, %

Водночас у Рівненському, Івано-Франківському, Чернівецькому та Чернігівському регіонах цей сектор розвинений дещо слабше, що зумовлено природно-кліматичними умовами та іншими регіональними особливостями. Таким чином, фермерські господарства сьогодні є потужним економіко-регіональним фактором, що забезпечує зростання виробництва сільськогосподарської продукції, покращує використання природно-ресурсного потенціалу та зміцнює соціально-економічну структуру ТГ. Їх діяльність допомагає забезпечувати місцеву владу фінансами, покращувати рівень зайнятості на селі та забезпечувати місцеве населення всіма необхідними продуктами харчування.

Фермерські господарства можна класифікувати за спеціалізацією, юридичним статусом, розміром та іншими характеристиками. Розуміння цих відмінностей допомагає точніше визначати профіль діяльності кожного такого господарства та юридичну форму, яка найкраще підійде тим, хто бажає працювати на своїй землі (таблиця 1).

Таблиця 1

Види фермерських господарств

Критерій	Види	Характеристика
Спеціалізація	Рослинницькі	Вирощують головним чином зерно, овочі, технічну культуру
	Тваринницькі	Займаються розведенням великої рогатої худоби, свиней, овець, птиці та ін.
	Рослинницько-тваринницькі	Поєднують галузі рослинництва та тваринництва
	Вузьконаправлені	Спеціалізація на одному виді діяльності (як приклад: овочівництво, бджільництво, садівництво, птахівництво)
	Багатогалузеві	Розвиток відразу декількох галузей с/г виробництва
Юридичний статус	Без статусу юридичної особи	Формується на підставі декларації (для ФГ-одноосібника) або договору (для сімейного ФГ). Членами такого ФГ є члени однієї сім'ї.
	Зі статусом юридичної особи	Реєструється на підставі статуту; головою стає один із засновників; ФГ може мати найманих працівників
Розмір	Малі	Площа до 20 га
	Середні	Площа від 20 до 100 га
	Великі	Площа понад 100 га
Форма володіння землею	Власне	Земля є приватною власністю голови ФГ
	Орендоване	Землі знаходяться у тимчасовому користуванні на умовах оренди
Сімейний статус	Сімейне ФГ	Членами такого господарства є лише члени однієї сім'ї. Залучати інших співробітників можливо лише тимчасово або на сезонну працю
	Несімейне ФГ	Членами такого господарства є партнери, що не перебувають у сімейних відносинах; наймані співробітники працюють на постійній основі
Нові форми	ТОВ (товариство з обмеженою відповідальністю)	Відповідно до законопроекту № 6013 [15], всі ФГ будуть зобов'язані перейти у форму ТОВ, що покращить прозорість діяльності, забезпечить легкість співпраці з банками, іншими партнерами та покращить юридичний захист прав засновників. Однак, цей законопроект поки що знаходиться на розгляді та поки не прийнятий.

Отже, фермерські господарства в Україні відрізняються між собою за спеціалізацією, юридичним статусом, розміром та іншими характеристиками, що дає можливість кожному з них обирати найбільш прийнятну форму діяльності та розвиватися з урахуванням місцевих умов та ресурсів. Розуміння цих відмінностей допомагає покращувати управління галуззю та забезпечувати сталий розвиток сільського господарства. Також, досліджуючи фермерське господарство доцільно перейти до розуміння його сутності як окремої форми підприємництва одного або декількох громадян України з виробництва, переробки та збуття сільськогосподарської продукції. Так, відповідно до Закону України № 973-IV «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. можна трактувати як «фермерське підприємство» [16]. Цей Закон встановлює правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств як перспективної форми підприємницької діяльності у сільськогосподарській галузі України. Отже, фермерське підприємство – це форма господарювання, що ґрунтується на використанні земельних ділянок для виробництва сільськогосподарської продукції з метою реалізації на ринку та одержання прибутку. Фермер концентрує матеріальні, трудові та фінансові ресурси у єдиний виробничий процес, забезпечує раціональне використання природно-ресурсного потенціалу та покладає на себе всі ризики діяльності. Також варто зазначити, що фермерське підприємство форма діяльності, яка значно впливає на покращення рівнів зайнятості, наповнення місцевих бюджетів та зміцнення матеріальної бази територіальних громад. Водночас, розуміння цієї форми підприємництва є ключовим для розробки ефективних шляхів досягнення стратегічних пріоритетів, що допоможуть забезпечити стійкість та конкурентоспроможність фермерських господарств на аграрних ринках України.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Питання розробки ефективних шляхів досягнення стратегічних пріоритетів у галузі фермерського підприємництва залишається одним із ключових завдань забезпечення регіонального розвитку та зміцнення економіки. До таких стратегічних пріоритетів можна віднести покращення умов кредитування та фінансування фермерських господарств, впровадження інноваційних технологій у виробничі процеси, розширення програм навчально-консультаційної підтримки, покращення співпраці між виробниками та іншими суб'єктами аграрного ринку, а також створення сприятливого законодавчого середовища для діяльності фермерів. Подальші розвідки у цьому напрямку доцільно зосередити на розробці практично орієнтованих механізмів реалізації цих завдань з урахуванням галузевих та регіональних особливостей сільськогосподарського виробництва.

Література

1. Гонtareва І. В., Євтушенко В.А., Михайленко Д.Г. (2023). Стан та особливості розвитку підприємництва в повоєнний період. Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY». 2023. Випуск 2 (8). С. 148–158.
2. Красота О. В., Кір'єв І. С. (2021). Особливості розвитку малого підприємництва в умовах порушення макро-економічної стабільності. Ефективна економіка. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/100.pdf
3. Трегубов О. (2019). Розвиток малого підприємництва в Україні: сучасні тенденції та перспективи. Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління». 2Вип. 46. С. 109–117.
4. Коненко В.В., Рудаченко О. О. (2023). Процес цифровізації підприємницької діяльності як спосіб забезпечення транспарентності господарювання. № 9. Ефективна економіка. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.9>
5. Гарват О. (2024). Формування концепції управління підприємством. Development Service Industry Management, (3), 41–45. [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-7\(6\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-7(6))
6. Шпикуляк О. та Алексєєва О. (2021). Розвиток фермерських господарств в організаційно-економічному забезпеченні зайнятості населення. Економіка АПК. Том 28, № 4, С.95-107.
7. Горобченко О. А., Олійник Т. Г., Гапоненко М. С. (2020). Фермерство України: тенденції та перспективи розвитку. Modern Economics. № 2. С. 66-71. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V21\(2020\)-10](https://doi.org/10.31521/modecon.V21(2020)-10).
8. Rudevskaya, V., Gutsul, T., Tesak, O., Kyselov, O. (2024). Investment Attractiveness of Agriculture in Ukraine: Factors and Prospects for the Future. Futurity Economics&Law, 4(1), 22–37.
9. Сай В., Винарчик Л., Гулько Л. (2021). Порівняльний аналіз техніко-економічних показників фермерських господарств. Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва : Видавництво Львівської політехніки, Том II (42). С. 109–117.
10. Макалюк І., Кашпуренко Т., Баранніков, М. (2023). Становище підприємств аграрного сектору України в умовах війни: фінансово-інвестиційні аспекти. Економіка та суспільство, (49). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-7>
11. Єсіна В.О. (2017). Розвиток інноваційного потенціалу регіонального господарського комплексу: монографія / В.О. Єсіна; Харків. нац.ун-тміськ. госп-ваім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГім. О. М. Бекетова, 2017. 153 с.

12. Рудаченко О., Єсіна О. (2020). Методи оцінки потенціалу економічних суб'єктів у системі соціально-економічного розвитку країни. Приазовський економічний вісник. Електронний науковий журнал. Вип. 3(20). С. 118–122. <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-3-21>
13. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
14. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog/ministerstvo-agrarnoyi-politiki-ta-prodovolstva>
15. Проект Закону про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/27618>
16. Закон України № 973-IV «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#n10>

References

1. Hontareva I. V., Yevtushenko V. A., Mykhailenko D. H. (2023). Stan ta osoblyvosti rozvytku pidpriemnytstva v povojennyi period. Naukovyi zhurnal «ECONOMIC SYNERGY», Vypusk 2 (8), 148–158.
2. Krasota O. V., Kir'iev I. S. (2021). Osoblyvosti rozvytku maloho pidpriemnytstva v umovakh porushennia makro-ekonomichnoyi stabil'nosti. Efektyvna ekonomika, 2021, № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/100.pdf
3. Trehubov O. (2019). Rozvytok maloho pidpriemnytstva v Ukraini: suchasni tendentsii ta perspektyvy. Zbirnyk naukovykh prats DUIT. Seriya «Ekonomika i upravlinnia», Vypusk 46, 109–117.
4. Konenko V. V., Rudachenko O. O. (2023). Protsey tsyfrovizatsii pidpriemnytskoyi diyalnosti yak sposib zabezpechennia transparentnosti hospodariuvannia. Efektyvna ekonomika, № 9. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.9>
5. Harvat O. (2024). Formuvannia kontseptsii upravlinnia pidpriemnytstvom. Development Service Industry Management, (3), 41–45. [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-7\(6\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-7(6))
6. Shpykuliak O., Aliksieieva O. (2021). Rozvytok fermerskykh hospodarstv v orhanizatsiyno-ekonomichnomu zabezpechenni zainiatosti naselennia. Ekonomika APK, Tom 28, № 4, 95–107.
7. Horobchenko O. A., Oliinyk T. H., Haponenko M. S. (2020). Farmers'tvo Ukrainy: tendentsii ta perspektyvy rozvytku. Modern Economics, № 2, 66–71. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V21\(2020\)-10](https://doi.org/10.31521/modecon.V21(2020)-10)
8. Rudevska V., Hutsul T., Tesak O., Kyselov O. (2024). Investment Attractiveness of Agriculture in Ukraine: Factors and Prospects for the Future. Futurity Economics&Law, 4(1), 22–37.
9. Sai V., Vynarchyk L., Hulko L. (2021). Porivnial'nyi analiz tekhniko-ekonomichnykh pokaznykiv fermerskykh hospodarstv. Suchasni dosiahnennia heodezychnoyi nauky ta vyrobnytstva, Tom II (42), 109–117.
10. Makaliuk I., Kashpurenko T., Barannikov M. (2023). Stanovysche pidpriemstv ahrarnoho sektoru Ukrainy v umovakh viiny: finansovo-investytsiyni aspekty. Ekonomika ta suspilstvo, (49). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-7>
11. Yesina V. O. (2017). Rozvytok innovatsiynoho potentsialu rehional'noho hospodars'koho kompleksu: monohrafiia. Kharkiv: KhNUMH im. O. M. Beketova, 153 s.
12. Rudachenko O., Yesina O. (2020). Metody otsinky potentsialu ekonomichnykh sub'iektiv u systemi sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku krainy. Priazovskyi ekonomichnyi visnyk. Elektronnyi naukovyi zhurnal, Vypusk 3(20), 118–122. <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-3-21>
13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
14. Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog/ministerstvo-agrarnoyi-politiki-ta-prodovolstva>
15. Projekt Zakonu pro osoblyvosti rehuliuвання pidpriemnytskoyi diyalnosti okremykh vydiv yurydychnykh osib ta yikh ob'iednan' u perekhidnyi period. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/27618>
16. Zakon Ukrainy № 973-IV «Pro fermers'ke hospodarstvo» vid 19.06.2003 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#n10>